

Güney Marmara Bölgesinde Çeltik Üretiminin Genel Bir Değerlendirmesi

Derya Öztürk¹

Yaşar Akçay²

1- Balıkesir Üniversitesi, Gönen Meslek Yüksekokulu, İktisadi ve İdari Programlar, 10900 Balıkesir

2- Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tarım Ekonomisi Bölümü, 60240 Tokat

Özet: Çeltik ve çeltikten üretilen ürün, Dünyadaki birçok insan için temel gıda maddesi niteliğindedir. Dolayısıyla bu alanda yapılacak üretimin pazarlama sorunu bulunmamaktadır. Dünya geneli açısından bakıldığında 11.188 milyon Amerikan Doları bir ekonomik büyüklüğü bulunan çeltik tarımından Türkiye'nin aldığı pay oldukça düşüktür. 2007 yılı itibarıyla 113 milyon Amerikan Doları bir ithalata karşılık 1 milyon Amerikan Doları bir ihracat gerçekleştirilebilmiştir. Bu anlamda Türkiye'de çeltik açısından oldukça yetersiz bir üretimin bulunduğu ifade edilebilir. Çeltik tarımının yapıldığı bölgelerde bu işle uğraşan insanların gelişmişlik düzeylerinin yüksek oluşu, makineye dayalı tarım konusundaki istekli davranışları ve uygulamaları, çeltiği işleyecek fabrikaların kurulmuş olması ve tohumluk çeltik konusunda dışa bağımlılığın bulunmaması çeltik tarımının geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Çeltik tarımının yaygınlaştırılması ile bölgesel gelişmişlik farklılıklarının da azaltılabileceği ve istenen refah seviyesinin yakalanabileceği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çeltik Tarımı, Ekonomik Katkı, Güney Marmara Bölgesi

A General Evaluation of Rice Production in Southern Marmara Region

Abstract: Paddy and the crops produced from rice have the characteristics of primary food for many people in the world. Thus, there is no marketing problem for production in this field. From worldwide point of view, Turkey's share is rather low in rice agriculture which has economic magnitude of 11.188 million American \$. By 2007, 1 million American \$ export was made in return for 113 million American \$ import. In this sense, that Turkey has inadequate rice production can be stated. That the people working in the field of rice where the rice agriculture is done have a high level of development, their eagerly behaviors and implementations in agriculture driven by a machine, that the factories to process the rice have been established and that there is no external dependence in rice seed necessitate the improvement of rice agriculture. It can be seen that with the dissemination of rice agriculture, the regional differences in the level of development can be decreased and ideal level of welfare can be reached.

Key Words: Rice Agriculture, Economical Contribution, Southern Marmara Region

1. Giriş

İnsanoğlunun temel gıdasını oluşturan hayati maddeler, özellikle gelişmekte olan ülkelerde nüfus artış hızının tersine bir seyir izleyerek her gün biraz daha azalmakta ve tüm dünyada sorun haline gelmeye devam etmektedir.

2007 yılında Dünyada yaklaşık 1.5 milyar hektar olan tarım alanlarının, 696 milyon hektarında yani %47.00'ünde tahıl ekilmekte ve 2.3 milyar ton üretim yapılmaktadır. Dünya tahıl ekilişinin %22.40'ını karşılayan çeltik, üretiminde ise %28.05 pay almaktadır (Anonim, 2010a). 2008 yılında ise Dünya çeltik üretiminin yaklaşık %91.00'ü Asya'da gerçekleşmektedir. Dünya çeltik üretimi bakımından Çin (%28.23) ilk sırada yer alırken, bunu sırasıyla Hindistan (%21.64), Endonezya (%8.80), Bangladeş (%6.85) ve Vietnam (%5.65) ülkeleri izlemektedir. Türkiye Dünya çeltik üretiminin %0.11'ini karşılamakta olup

başlıca çeltik üreticisi ülkeler arasında son sıralarda yer almaktadır (Anonim, 2010a).

Tropik ve ılıman bölgelerde tarımı yapılan çeltik, su içerisinde çimlenebilen tek tahıl cinsi olup suda erimiş oksijeni kullanarak gelişmektedir. Tuzlu ve alkali arazilerde yetişebilmesi, bu arazilerin ıslahında etkili olması ve bu topraklardan ekonomik verim alınması açısından Türkiye tarımında da önemli rol oynamaktadır. 2009 yılında Türkiye'nin toplam 27 milyon hektar olan tarım alanının, 12.07 milyon hektarında yani %44.70'inde tahıl ekilmekte, yaklaşık 33.58 milyon ton tahıl üretilmektedir. Türkiye'de çeltiğin toplam tahıl ekilişi içerisindeki payı %0.80, üretimi içerisindeki payı ise %2.23'dür. Türkiye çeltik yetiştiriciliğinde Güney Marmara Bölgesi önemli bir potansiyele sahiptir. Bölge, Türkiye çeltik ekilişinin %29.58'ini üretiminin ise %28.20'ini karşılamaktadır (Anonim, 2010b).

Bölge kalkınmasında, tarımın ve tarımsal ürünlere dayalı sanayi üretiminin önemi büyük olmasına rağmen, işletme arazilerinin dar ve parçalanmış olması, tarım dışında bölgeye yapılan yatırımların yetersiz ve iş olanaklarının sınırlı olması gibi nedenlerden dolayı bölge halkının ekonomik durumu olumsuz etkilenmiş ve büyük şehirlere doğru göçler gerçekleşmiştir. Bu göçlerin gerçekleştiği bölgeler, özellikle endüstriyel ürünlerin üretiminin yapılmadığı bölgelerdir. Bu nedendir ki bu üretim faaliyetinin, köylerden şehirlere göçlerin azaltılmasında ve çeltik tarımının yoğun olarak yapıldığı alanlarda çeltik fabrikalarının kurulmasının özendirilmesinde önemli katkıları bulunmaktadır. Çeltik yetiştiriciliği kırsal kesimde yaşayan milyonlarca insanın esas işi veya yan işi niteliğindedir. Bu sebeple çok önemli bir istihdam kaynağıdır.

Çalışmanın amacını, Güney Marmara Bölgesinde çeltik tarımının mevcut durumu ortaya konularak temel sorunlarının belirlenmesi ve bu sorunlara çözüm önerileri getirmek oluşturmaktadır. Bölge ve Türkiye açısından pirincin önemi ortaya çıkarılmıştır.

2. Materyal ve Yöntem

Çalışmanın ana materyalini konu ile ilgili yapılmış her türlü basılı araştırma, kitap, tez ve makaleler ile çeşitli devlet kuruluşlarının konu ile ilgili istatistik verilerinden elde edilen ikincil veri kaynakları oluşturmaktadır.

Yöntem olarak farklı kaynaklardan alınarak kullanılan istatistikî veriler arasında yüzde hesaplamalar yapılmıştır. Basit indeks yöntemleri kullanılarak karşılaştırmalara gidilmiş ve böylece baz alınan yıla göre yıllık oransal artış ve azalışlar ortaya konulmuştur.

3. Araştırma Bulguları

Çeltik tarımının Güney Marmara Bölgesine ekonomik etkilerinden bahsetmeden önce Dünya genelinde çeltik tarımının genel durumunu ve dünyadaki çeltik ve pirinç üretiminden bahsetmek yararlı olacaktır.

3.1. Dünya’da Çeltik Tarımının Genel Durumu

Dünya’da çeltik tarımını ve çeltik üretimini, genel durum ve çeltik üretiminden kaynaklanan ticaret olmak üzere ele alınması yerinde olacaktır. Böyle bir sınıflandırma ile

çeltik tarımının dünya için ifade ettiği önem, çeltik ve pirinç ticaretinin ekonomik büyüklüğü daha net olarak ortaya konulabilecektir.

Dünya toplam çeltik ekiliş alanı 2008 yılı rakamlarıyla 159 milyon hektar, üretim miktarı 685 milyon ton ve verim 431 kg/da olarak gerçekleşmiştir. Çeltik, buğday (224 milyon ha) ve mısırdan (157 milyon ha) sonra ekim alanı bakımından üçüncü, 441 milyon tonluk üretimi ile ise mısır (787 milyon ton) ve buğdaydan (684 milyon ton) sonra üretimde üçüncü sırada yer almaktadır. Dünyada en fazla çeltik ekim alanı, toplam çeltik ekili alanın %27.68’ini oluşturan Hindistan’a aittir. Bunu %18.55 pay ile Çin izlemektedir. Türkiye’nin Dünya çeltik ekiliş alanındaki payı %0.06 olup dünyadaki çeltik ekiliş alanında en son sırada yer almaktadır. Dünya çeltik üretiminin yaklaşık %91.00’ü Asya’da gerçekleşmektedir. Çeltik üretimi bakımından Çin, Hindistan, Endonezya, Bangladeş ve Vietnam önde gelen ülkelerdir. En büyük üretici ülke durumunda olan Çin Halk Cumhuriyeti, 2008 yılı rakamlarıyla dünya çeltik üretiminin %28.23’üne sahip olup, bu ülkeyi %21.64’lük bir payla Hindistan izlemektedir. Bu iki ülke, dünya üretiminin yarısına sahip oldukları halde ülke nüfusları oldukça fazla ve temel besin kaynakları pirinç olduğu için ürettikleri ürünlerin büyük bir kısmını kendi ülkelerinde tüketmektedirler. Türkiye’de 2008 yılında üretilen çeltik miktarı 753 bin ton olup dünya toplam pirinç üretiminin %0.11’ini oluşturmaktadır. 2008 yılı itibariyle Dünya’da ortama çeltik verimi 431 kg/da civarındadır. Çeltik verimi dünyadaki önemli üretici ülkelerden Çin Halk Cumhuriyeti’nde 655 kg/da, Japonya’da 649 kg/da, Vietnam’da 522 kg/da, Amerika’da ise 519 kg/da arasında değişmektedir. Ülkemizde ise çeltik verimi dünya ortalamasının çok üzerinde olup son 5 yıldır 691 kg/da’ın altına hiç düşmemiştir. Türkiye’de birim alandan alınan verim 757 kg/da olup hem dünyada pirinç yetiştiren diğer ülkelerden hem de dünya ortalamasından çok yüksektir (Anonim, 2010a). Dünya toplam pirinç ihracatı 2007 yılı itibariyle yaklaşık 27.4 milyon ton’dur. Dünya’da en fazla pirinç ihracatı yapan ülkelerin başında dünya toplam ihracatının %27.80’ini oluşturan Tayland gelmektedir. Bunu sırasıyla %19.50’lik payla Hindistan, %13.78’lik payla Vietnam ve %9.46’lık payla Pakistan izlemektedir (Anonim, 2010a). Türkiye’nin dünya

ihracatındaki payı ise %3.40'dır. Dünya toplam pirinç ithalatı 2007 yılı rakamlarına göre 21.6 milyon ton'dur. Dünya ülkeleri arasında en fazla pirinç ithal edenler %8.80 payla Filipinler ve %6.50 payla Endonezya'dır. Bu ülkeleri

sırasıyla Suudi Arabistan, Güney Afrika, İran ve Irak izlemektedir. Türkiye'nin dünya ithalatındaki payı %0.90'dır. Türkiye 2007 yılında 1.127 ton pirinç ihraç ederken 193.661 ton pirinç ithal etmiştir (Anonim, 2010a).

Çizelge 1. Dünya Pirinç Ticareti (Miktar: bin ton, Değer: milyon \$)

Yıllar	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
İhracat								
Miktar	19.592	21.922	22.697	22.962	24.315	24.305	25.352	27.434
Değer	5.372	8.004	5.493	5.732	7.349	7.973	8.751	11.188
İthalat								
Miktar	15.720	15.896	18.815	18.546	19.820	18.422	20.985	21.627
Değer	4.955	4.403	4.819	5.384	6.541	6.715	7.775	9.573

Kaynak: FAO 2010 yılı istatistikleri. <http://www.fao.org>. (12.06.2010).

2009 yılı istatistiklerine göre %100 beyaz 2.derece Tayland pirincinin FOB fiyatı 601 \$/ton olarak gerçekleşmiştir. 2007 yılı itibariyle Dünya pirinç tüketimi 423 milyon ton olup tüketimde önde gelen ülkeler Çin, Hindistan, Endonezya ve Bangladeş'dir. 2007 yılı verilerine göre Dünya'daki toplam pirinç tüketiminin %30.36'nı Çin, %21.66'nı Hindistan, %8.59'unu ise Endonezya oluşturmaktadır. Türkiye'nin dünya toplam pirinç tüketiminden payı ise %0.14'tür. (Anonim, 2010a).

3.2. Türkiye'de Çeltik Tarımının Genel Durumu

Türkiye pirinç bitkisinin yetişmesi için oldukça uygun iklimsel koşullara sahip bir ülkedir. Ülkemizin sahip olduğu sıcaklık koşulları yaz aylarında pirinç yetişmesi için optimum koşullar sunmaktadır. Özellikle ülkemizde bu ürünün yetiştirildiği alanlarda yaz aylarında sıcaklık ortalamaları 25 °C civarındadır. Bu sıcaklık değeri de pirincin yetişmesi açısından oldukça uygundur. Bu yüzden pirinç ülkemizde yaz aylarında yetiştirilmektedir (Özşahin, 2008).

Türkiye'de yıllar itibariyle çeltik ekim alanlarında önemli artışlar sağlanmıştır. Türkiye'de çeltik ekim alanları bir önceki yıla göre 2007 yılına kadar sürekli bir artış gösterirken, 2007 yılına gelindiğinde kuraklığın verdiği su sıkıntısı nedeniyle %5.05 azalmıştır. Çeltik ekiliş alanlarındaki bu %5.05'lik azalma çeltik üretimine %6.90'lık, verime %1.71'lik bir azalış olarak yansımıştır. Ancak 2008

yılında Türkiye çeltik ekilişi tekrar yükselişe geçerek üretimde bir önceki yıla göre %16.20'lik verimde ise %9.55'lik bir artış sağlamıştır. 2009 yılı rakamlarına göre 778 kg/da olan çeltik verimi dünya verim ortalamasının oldukça üzerindedir. 2010 TÜİK tahminine göre bir önceki yıla göre çeltik üretiminin %16.70 oranında artarak yaklaşık 875 bin ton olması beklenmektedir (Anonim, 2010b).

Son yıllarda yüksek verimli çeşitlerin ekilişlerinin artması ve çeltik yetiştirme tekniği uygulamalarının iyileştirilmesi, birim alan veriminin yükselmesinde önemli rol oynamıştır. Türkiye'de 2000 yılında 224 bin ton olan pirinç üretimi 2008 yılında %115 artarak 482 bin ton'a yükselmiştir. Üretim miktarının artmasına ve dekara verim açısından dünya ortalamasının üzerinde çeltik verimi alınmasına rağmen sınırlı ekim alanları nedeniyle çeltik üretimi Türkiye ihtiyacını karşılayamamaktadır. Özellikle 1984 sonrası uygulanan ekonomi politikaları gereği, yurtdışından yapılan çeltik ithalatı gün geçtikçe artmış ve artmaya devam etmektedir (Gaytancıoğlu, 2009).

Türkiye'nin son yıllardaki pirinç tüketimi 300–613 bin ton arasında değişmektedir. 2000 yılında 479 bin ton olan tüketim, 2004 yılında 300 bin tona gerilemiş, 2008 yılında 613 bin tona çıkmıştır. TÜİK tarafından; dışsatım, stok değişimi, kayıplar göz önüne alınarak hazırlanan denge tablolarına göre; yılda kişi başına tüketilen pirinç miktarları 2000 yılında 7 kg iken, 2005 yılında 8.0 kg'a ve 2008 yılında 8.7 kg'a çıkmıştır. TMO tarafından hazırlanan "2007 yılı Hububat Raporu"nda kişi başına yıllık

pirinç tüketimimiz 7.5-8.0 kg olarak açıklanmaktadır. Pirinç üretimimiz, tüketimi karşılayamamaktadır. 2000 yılında üretimin tüketimi karşılama oranı % 41.30 iken, 2003 yılında % 69.30'a ve 2007 yılında % 71.20'ye ulaşmıştır. Son yıllarda ekim alanlarının

genişlemesi ve birim alan veriminin yükseltilmesi sonucu çeltikte sağlanan üretim artışları ile Türkiye, tükettiği pirincin %75'ini üretecek düzeye gelmiştir (Gençtan ve ark., 2010).

Çizelge 2. 2000-2009 Yılları Arası Türkiye Çeltik ve Pirinç Üretimindeki Gelişmeler

Yıllar	Ekiliş Alanı (ha)	Çeltik Ekiliş Alanı İndeks (%)	Çeltik Üretimi (ton)	Çeltik Üretim İndeks (%)	Verim (kg/da)	Çeltik Verim İndeks (%)
2000	58.000	100.00	350.000	100.00	603	100.00
2001	59.000	101.72	360.000	102.86	610	101.16
2002	60.000	103.45	360.000	102.86	600	99.50
2003	65.000	112.07	372.000	106.28	572	94.86
2004	70.000	120.69	490.000	140.00	700	116.09
2005	85.000	146.55	600.000	171.43	706	117.08
2006	99.000	170.69	696.000	198.86	703	116.58
2007	94.000	162.07	648.000	185.14	691	114.59
2008	99.000	170.69	753.000	215.14	757	125.54
2009*	96.754	166.82	750.000	214.29	778	129.02

Kaynak: FAO 2010 yılı istatistikleri. <http://www.fao.org>. (12.06.2010).

<http://nku.tr/nku.edu.tr/celtik/Tekirdağ-24%20Eylül%202009-okan1.ppt>, (04.05.2010).

Çizelge 3'de de görüldüğü gibi 2007 yılı pirinç ihracatı 1.125 ton olarak gerçekleşmiş ve karşılığında 1.1 milyon Amerikan Doları döviz sağlanmıştır. Türkiye'nin pirinç ithalatı ise

193.661 ton olarak gerçekleşmiş ve karşılığında 112.8 milyon Amerikan Doları döviz ödenmiştir.

Çizelge 3. Türkiye Pirinç Ticareti (Miktar: Ton, Değer: 1000\$)

Yıllar	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
İhracat								
Miktar	5.667	4.202	1.935	4.267	967	726	5.634	1.125
Değer	1.788	1.214	699	1.404	1.267	1.046	1.844	1.124
İthalat								
Miktar	341.747	225.762	325.457	385.293	153.465	267.044	235.858	193.661
Değer	108.215	57.683	86.382	122.785	62.025	97.186	89.104	112.751

Kaynak: FAO 2010 yılı istatistikleri. <http://www.fao.org>. (12.06.2010).

Çeltik Türkiye'nin bütün bölgelerinde yetiştirilmektedir, fakat en fazla ekiliş alanı ve üretim miktarına sırasıyla Marmara ve Karadeniz Bölgeleri sahiptir. Buna karşılık Ege ve Doğu Anadolu Bölgelerinde ekiliş çok azdır. Türkiye'nin üretimi iç tüketimine yetmemekte ve Türkiye gittikçe artan oranlarda pirinç ithal etmektedir. Pirinç ithalatı son yıllarda hızla artarak iç üretim miktarını dahi geçmiştir. Türkiye'de çeltik tarımı ağırlıklı olarak,

Marmara bölgesinin Trakya ve Güney Marmara kesimleri ile Karadeniz bölgesinin bazı bölümleri ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yapılır. Diğer bölgelerde yapılan çeltik tarımının Türkiye ekiliş üretimindeki payı %10'u geçmemektedir (Karbuş ve ark., 2009). Türkiye'de çeltik 40 ilde tarımı yapılabilen bir üründür, 2005 yılı ÇKS (Çiftçi Kayıt Sistemi) verilerine göre ise 36 ilde ekimi yapılmaktadır. Türkiye'de 110 civarında çeltik fabrikası

bulunmakta olup 30 binden fazla çiftçi ailesi çeltik tarımı ile işigal etmektedir (Dönmez, 2007). 2009 yılı itibariyle çeltik tarımının en fazla yapıldığı bölge Türkiye çeltik ekilişinin

%64.35'ini karşılayan Batı Marmara Bölgesine aittir. İkinci sırada ise Türkiye çeltik ekilişinin %24.92'ini oluşturan Batı Karadeniz Bölgesi yer almaktadır (Çizelge 4).

Çizelge 4. 2004-2009 Yılları Arası Bölgelere Göre Çeltik Ekiliş Alanları (ha)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Akdeniz	1.390	1.817	1.121	910	987	1.099
Batı Anadolu	182	113	176	176	24	12
Batı Karadeniz	23.858	27.043	27.750	23.435	24.283	24.113
Batı Marmara	40.416	49.137	63.038	62.658	66.440	62.260
Doğu Karadeniz	132	136	142	142	49	45
Doğu Marmara	1.266	1.948	3.019	1.046	1.349	2.018
Ege			108			
Güneydoğu Anadolu	2.107	2.298	2.323	4.380	4.833	5.264
Kuzeydoğu Anadolu	26	28	29	29	424	960
Orta Anadolu	18	1.694	591	542	571	450
Ortadoğu Anadolu	275	366	371	295	311	264
İstanbul	320	329	376	188	223	270
Toplam	69.990	84.909	99.044	93.801	99.494	96.755

Kaynak: TÜİK 2010 yılı istatistikleri. <http://www.tuik.gov.tr> (27.08.2010).

Çizelge 5'den de görülebileceği gibi çeltik üretim miktarları 2007 yılına kadar sürekli bir artış gösterirken 2007 yılında çeltik ekim alanlarının azalmasına bağlı olarak düşmeye başlamış ve 2008 yılında tekrar artmaya başlamıştır. 2009 yılı verilerine göre üretim miktarı bakımından Batı Marmara Bölgesi

(%69.32) ilk sırada yer alırken ikinci sırada Batı Karadeniz Bölgesi (%23.07) yer almaktadır. 2009 yılında Türkiye'de çeltik veriminin en yüksek olduğu bölge dekara 858 kg üretim ile Batı Anadolu Bölgesi'dir. Bunu sırasıyla 836 kg/da çeltik verimi ile Batı

Çizelge 5. 2004-2009 Yılları Arası Bölgelere Göre Çeltik Üretim Miktarları (ton)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Akdeniz	5.737	11.080	5.669	4.289	5.067	5.793
Batı Anadolu	1.182	803	795	1.147	116	103
Batı Karadeniz	159.799	172.557	192.299	152.958	174.920	173.053
Batı Marmara	302.224	378.001	458.867	460.982	535.254	519.881
Doğu Karadeniz	378	971	961	904	338	322
Doğu Marmara	10.220	12.935	20.603	6.056	9.122	14.399
Ege			799			
Güneydoğu Anadolu	7.671	9.130	8.918	17.269	20.906	25.803
Kuzeydoğu Anadolu	37	38	42	36	2.203	5.027
Orta Anadolu	87	11.247	3.917	2.664	3.155	2.806
Ortadoğu Anadolu	840	1.051	1.090	733	809	755
İstanbul	1.825	2.187	2.040	962	1.435	2.058
Toplam	490.000	600.000	696.000	648.000	753.325	750.000

Kaynak: TÜİK 2010 yılı istatistikleri. <http://www.tuik.gov.tr> (27.08.2010).

Marmara ve 762 kg/da çeltik verimi ile İstanbul ekim alanları izlemektedir (Anonim, 2010b).

Türkiye çeltik ve pirinçte Dünya Ticaret Örgütüne (DTÖ) taahhüt ettiği gümrük vergisi oranlarını uygulamaktadır. Bu oranlar pirinç için %44.00, çeltik için %34.00'dır (Gümüş, 2007). Türkiye'de çeltik fiyatları genellikle TMO tarafından belirlenmektedir. Çoğu kez maliyetin altında kalan çeltik fiyatları, üreticileri memnun etmemektedir. 2007 yılında çeltik fiyatları %4.21 oranında artarak pirimle birlikte 75 kuruş, 2008 fiyatları ise pirimle birlikte 96 kuruş olmuştur. Ürün fiyatlarındaki artışların, girdi fiyatları artışının altında kalması çeltik üreticilerinin her yıl daha fakirleşmesine yol açmaktadır. İzlenen bu fiyat politikası ile çeltik üreticilerinin, dış pazarlar ile rekabet edebilmesi ve ayakta kalabilmesi olanaksızdır. Türkiye'de üretilen 1 ton çeltiğin maliyeti yaklaşık 330 Amerikan Doları iken, A.B.D.'de 1 ton çeltik 160 Amerikan Doları harcanarak üretilmektedir (Gaytancıoğlu, 2009).

4. Çeltik Tarımının Güney Marmara Bölgesi Ekonomisine Katkıları

Marmara Bölgesi 2009 yılı verilerine göre 64.548 ha çeltik ekiliş alanı ile Türkiye çeltik ekilişinin %66.71'ini sağlamıştır. Bölgede başta Edirne olmak üzere Balıkesir, Çanakkale, Tekirdağ, Kırklareli ve Bursa illerinde çeltik tarımı yapılmaktadır. Marmara bölgesinin çeltik üretiminde söz sahibi olmasının en büyük nedeni Trakya kesiminde yapılan çeltik tarımıdır. Bu kesimdeki çeltik tarımı Edirne ilinde yoğunlaşmıştır. Edirne ili Marmara Bölgesi çeltik alanının %62.53'ünü (40.360) karşılamaktadır. Bu ili sırasıyla 13.433 ha ile

bölge ekiliş alanının %20.81'ini oluşturan Balıkesir, 5.297 ha ile bölge ekiliş alanının %8.21'ini oluşturan Çanakkale ili takip etmektedir (Anonim, 2010b).

Marmara Bölgesinde çeltik tarımı yapılan illere ait çeltik üretim miktarları Çizelge 6'da verilmiştir. Marmara Bölgesi 2009 yılı verilerine göre Türkiye çeltik üretiminin %71.32'ini sağlamıştır. Bölge çeltik üretiminde en büyük pay 351.758 ton üretim ile bölge çeltik üretiminin %65.76'nı sağlayan Edirne iline aittir. Bunu sırasıyla bölge üretiminde %18.57 pay ile Balıkesir, %7.58 pay ile Çanakkale izlemektedir. Bursa ilinin Marmara Bölgesi çeltik üretim miktarı içindeki payı ise %2.42'dir.

Marmara Bölgesindeki illerin 2009 yılı çeltik verilerine bakıldığında ise bölgede çeltik veriminin en yüksek olduğu il dekara 952 kg ile Kırklareli'ne aittir. Gerek çeltik ekiliş alanında gerekse üretim miktarında en büyük paya sahip olan Edirne ilinde ise verim dekara 872 kg olup bölge verim sıralamasında ikinci sırada yer almaktadır. Balıkesir ilinde 2008 yılı çeltik verimi 694 kg/da olup Dünya çeltik veriminin (431 kg/da) çok üstündedir (Anonim, 2010b).

Güney Marmara'da çeltik tarımının yapılma nedenlerinin başında yer altı suyu kaynaklarının zenginliği gelmektedir. Bu nedenle çoğu yerlerde su kaynağı olarak artezyenler kullanılmakta ayrıca DSİ tarafından yapılan baraj ve göletler önemli su kaynakları arasında bulunmaktadır. Bölgede Balıkesir iline bağlı Gönen'de yaklaşık 19'a yakın çeltik fabrikası bulunmaktadır. Bölgede diğer önemli çeltik ekim alanlarına sahip ilçelerden Biga ve Orhangazi'de üretilen çeltik bu ilçede bulunan

Çizelge 6. Marmara Bölgesinde İllere Ait Çeltik Üretim Miktarları (ton)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009
Balıkesir	52.320	65.266	74.917	73.715	94.195	99.346
Bursa	9.475	12.208	19.873	5.415	8.336	12.940
Edirne	221.754	266.055	306.999	322.411	371.601	351.758
Kırklareli	2.434	8.783	11.859	11.019	14.375	10.576
Tekirdağ	12.255	12.960	25.785	31.895	29.946	17.673
Çanakkale	13.461	24.937	39.307	21.942	25.137	40.528
İstanbul	1.825	2.187	2.040	962	1.435	2.058
Toplam	313.524	392.396	480.780	467.359	545.025	534.879

Kaynak: TÜİK 2010 yılı istatistikleri. <http://www.tuik.gov.tr> (27.08.2010).

çeltik fabrikalarında değerlendirilmektedir (Anonim, 2010c).

2009 yılı verilerine göre, Türkiye çeltik ekilişinin %29.58'ini üretiminin ise %28.20'ini oluşturan Güney Marmara Bölgesinde çeltik tarımı Balıkesir, Bursa ve Çanakkale illerine

bağlı ilçelerde yoğunlaşmıştır. En önemli üretim merkezleri Balıkesir iline bağlı Gönen ilçesi, Çanakkale iline bağlı Biga ilçesi, Bursa iline bağlı Karacabey ilçesidir. Güney Marmara Bölgesinin en önemli çeltik üretim alanı olan Balıkesir ilinde 2009 yılında ekilebilir toplam

Çizelge 7. Güney Marmara Kesimi Çeltik Ekiliş Alanları (ha)

		2004	2005	2006	2007	2008	2009
Balıkesir	Gönen	5.296	6.212	6.840	7.788	8.836	8.150
	Susurluk	58	57	89	88	109	120
	Manyas	1.917	2.823	4.886	3.709	4.240	4.800
	Bandırma	114	263	293	295	381	363
	Toplam	7.385	9.355	12.108	11.880	13.566	13.433
Çanakkale	Biga	1.552	2.823	5.374	2.928	2.718	4.666
	Ezine	80	235	215	613	245	206
	Gelibolu	216	254	293	254	359	390
	Lapseki	5	6	18	19	5	15
	Diğer			283	35	87	20
	Toplam	1.853	3.318	5.900	3.814	3.327	5.297
Bursa	Karacabey	502	1.184	1.661	473	707	1.220
	Orhangazi	616	612	586	313	454	500
	Diğer			615	100		17
	Toplam	1.118	1.796	2.247	786	1.161	1.737
Genel Toplam		10.356	14.469	20.255	16.480	18.054	28.617

Kaynak: TÜİK 2010 yılı istatistikleri. <http://www.tuik.gov.tr> (27.08.2010).

arazi miktarı 513.946 ha'dır. Bu alanın %2.61'i çeltik tarımına ayrılmış geri kalanında ise sırasıyla buğday (%32.20), mısır (%3.91) ve ayçiçeği ve arpa (%3.70) gelmektedir. Çeltik ise %2.61'lik oranla 5.sırada bulunmaktadır. Bu sonuç Türkiye genelinde üretilen ürün miktarlarının sıralamasına uygun bir durumdur (Kün ve ark., 2005). 2006 yılı verilerine Balıkesir ilinde çeltik ithalatı 49.243 ton olarak gerçekleşmiştir (Anonim, 2010c). Çanakkale, Güney Marmara Bölgesinde en fazla çeltik tarımı yapılan ikinci ildir. Bu ilde ekilebilir tarım arazisi 2009 yılı itibariyle 330.337 ha'dır. Ekilebilir bu alanının %32.90'unda buğday, %6.91'inde arpa ve %6.80'inde ise ayçiçeği ekilmektedir. Çeltik ekim alanı ise toplam tarım alanı içerisinde %1.60'lık paya sahiptir. (Anonim, 2010d). Çanakkale iline ait çeltik ithalatı konusunda herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bursa ilindeki ekilebilir tarım

arazisi ise 2009 yılı itibariyle 393.608 ha'dır. Bu alanın %4.49'unda ayçiçeği, %3.58'inde mısır, %3.10'unda arpa ve %3.11'inde buğday ekilidir. Çeltik ekili alanın oranı ise %0.44'dür. Bursa ilinde 2006 yılı verilerine göre çeltik ithalatı 2.683 ton olarak gerçekleşmiştir. 2009 yılında Bursa'nın Karacabey ilçesinde 1 adet çeltik fabrikası faaliyetine devam etmektedir (Anonim, 2010e).

Güney Marmara Bölgesinde çeltik tarımının en yoğun yapıldığı il Balıkesir'dir. Balıkesir ili 2009 yılı rakamlarına göre Türkiye çeltik ekilişinin %13.88'ini, üretiminin ise %13.25'ini karşılamaktadır. Bölge içindeki payı ise; çeltik ekilişinde %46.94, üretimde ise %46.98 olarak gerçekleşmiştir. 2009 yılı verilerine göre Balıkesir ili Bandırma ilçesi ile Çanakkale ili Gelibolu ilçesi 858 kg/da ile dekara verimin en yüksek olduğu yerlerdir.

Çizelge 8. Güney Marmara Kesimi Çeltik Üretim Miktarları (ton)

		2004	2005	2006	2007	2008	2009
Balıkesir	Gönen	36.550	44.185	45.750	47.742	60.945	58.664
	Susurluk	359	463	684	524	850	972
	Manyas	14.603	18.744	26.496	23.685	29.250	36.593
	Bandırma	808	1.874	1.987	1.764	3.150	3.117
	Toplam	52.320	65.266	74.917	73.715	94.195	99.346
Çanakkale	Biga	11.821	21.422	34.004	16.455	20.000	35.571
	Ezine	382	1.785	1.457	3.654	1.575	1.372
	Gelibolu	1.236	1.687	1.855	1.513	2.970	3.345
	Lapseki	22	43	145	116	35	107
	Diğer			1.846	204	557	240
	Toplam	13.461	24.937	37.461	21.738	24.580	40.528
Bursa	Karacabey	3.825	7.857	12.012	2.821	5.200	9.301
	Orhangazi	5.650	4.351	3.974	2.001	3.136	3.574
	Diğer			3.887	593		65
	Toplam	9.475	12.208	15.986	4.822	8.336	12.940
Genel Toplam	75.256	102.411	128.364	100.275	127.111	211.478	

Kaynak: TÜİK 2010 yılı istatistikleri. <http://www.tuik.gov.tr> (27.08.2010).

En büyük çeltik ekilişine sahip ilçelerin başında Türkiye çeltik ekilişinin %8.42'ine ve bölge çeltik ekilişinin %28.48'ine sahip Gönen ilçesi gelmektedir. Dolayısıyla bu ilçeye ait veriler çeltiğin bölge ekonomisine katkılarını belirleme açısından önem taşımaktadır. Bununla ilgili veriler Çizelge 9'da görülmektedir.

Gönen ilçesinde 2005 yılında, Çeltik komisyonuna kayıtlı 1.308 çiftçinin, 64 bin dekarlık bir alana, Gönen Baldosu ve Osmançık çeltiği ektiği tespit edilmiştir. Çeltik tarımı sektörüne bağlı olarak 15 civarında irili ufaklı çeltik fabrikası ve bir o kadar da

toptancılık yapan çeltik tüccarı bulunmaktaydı. 2009 yılına gelindiğinde ise çeltik ekiliş alanı 2005 yılına göre %30.92 oranında artarak 84 bin dekara yükselmiş ve pirinç üretimi yapan 19 adet faal fabrikada 1.520 kişi istihdam edilerek üretime geçilmiştir. Kısaca denilebilir ki Gönen ilçesinde son dört yıl içerisinde çeltik ekim alanı %30.92 oranında artış göstermiş ve bu alanda çalışan kişi sayısı da buna paralel olarak %15.68 oranında artmıştır. Marmara Bölgesinin Balıkesir ilinde çeltik üretimi sonucunda çiftçinin eline 2004 yılında 0.72 YTL/Kg geçerken, 2008 yılına gelindiğinde bu miktar 1.41 YTL/Kg'a yükselmiştir.

Çizelge 9. Gönen İlçesinde Yıllar itibarıyla Çeltik Ekiliş Alanları ve Fabrikada Çalışan Kişi Sayıları

Yıllar	Ekiliş Alanı (da)	İndeks(%)	Çalışan Kişi Sayısı	İndeks(%)
2003	57.090	100.00	1.314	100.00
2004	58.696	102.81	1.244	94.67
2005	64.072	112.23	1.308	99.54
2006	67.667	118.53	1.254	95.43
2007	79.000	138.38	1.327	100.99
2008	81.141	142.13	1.437	109.36
2009	83.883	146.93	1.520	115.68

Kaynak: Balıkesir Tarım İl Müdürlüğü 2010 yılı Çalışma Raporu Kayıtları, Balıkesir.

Çizelge 10. Marmara Bölgesinde Çiftçinin Eline Geçen Fiyatlar (YTL/Kg)

	2004	2005	2006	2007	2008
Balıkesir	0.72	0.75	0.80	0.80	1.41
Bursa	0.81	0.80	0.75	0.77	1.16
Edirne	0.67	0.70	0.71	0.74	1.15
Kırklareli	0.84	0.75	0.74	0.74	1.01
Tekirdağ	0.80	0.75	0.73	0.71	0.90
Çanakkale	0.98	0.99	0.91	0.80	0.97
İstanbul	0.83	0.84	0.77	0.71	1.02

Kaynak: TÜİK 2010 yılı istatistikleri. <http://www.tuik.gov.tr> (27.08.2010).

5. Tartışma

İlgili yazından ve dünya ve Türkiye geneli istatistiklerden elde edilen verilere göre çeltik tarımıyla ilgili fiyatlandırma sorunlarından bahsedilmektedir. Gaytancıoğlu (2009), çeltik fiyatlarının TMO tarafından belirlenmesinin dünya üzerindeki diğer ülkelerle rekabet edebilme gücünü azalttığını ifade etmektedir. Oysaki TMO tarafından belirlenen fiyatlar temel baz fiyatlarıdır. Bu fiyatların çeltik açısından tek belirleyici fiyat olduğunu söylemek mümkün değildir. Üreticilerin ürettikleri çeltiğin çok önemli bir miktarı özel sektör tarafından alınmaktadır. Dolayısıyla fiyat konusunda temel belirleyici TMO değil serbest piyasadır. Bununla birlikte çeltik fabrikalarının çok düşük kapasite kullanım oranlarıyla çalıştığı anlaşılmaktadır. Bu noktadan hareketle çeltik açısından önemli sorunlardan birinin Türkiye'deki çeltik üretim miktarlarında yetersizlik olduğu da ifade edilebilir. Çeltik fabrikalarının işleme kapasitesi ve ürettikleri ürünlerin kalitesi dikkate alındığında üretilen çeltiğin çok daha fazlasının kolaylıkla işlenebileceğini söylemek mümkündür. Son yıllarda özellikle Gönen Bölgesi'nde özellikle Arap ülkelerinden getirilen çeltiklerin işlenmesi işlemleri yoğunluk kazanmıştır. Araştırma verilerinden elde edilenlere göre çeltik üretiminin belli bölgelerde yoğunlaşması önemli bir başka tartışma konusudur. Her ne kadar kümelenmesinin işletmeler açısından önemli üstünlükleri (nakliye, uzmanlaşma, kaliteli işgücü gibi) bulunsun da çeltik üretimi yapılan yerlerin yaygınlaştırılması ve farklı bölgelere yayılması bölgesel kalkınmışlık farklılıklarının azaltılması açısından oldukça önemlidir. Bu açıdan bakıldığında elde edilecek

imkanlar kümelenmenin getirisinden çok daha fazla olabilecektir.

6. Sonuç ve Öneriler

Çeltik ve pirinç temel gıda maddesidir. Özellikle Uzakdoğu ülkelerinde temel ihtiyaç maddesi olarak çok fazla miktarda tüketilmektedir (Dönmez, 2007). Dolayısıyla dünya genelindeki her bir insan bu ürünün potansiyel müşterisi konumundadır. Potansiyel müşteri sayısının oldukça yüksek olması çeltiğin çok önemli ve ekonomik değeri yüksek bir ürün haline getirmektedir. Bu noktadan hareketle bu ürünün tarımıyla uğraşan ülkelerde ekonomik hareketliliğin artacağını ve elde edilen gelirin paylaşımıyla özellikle kırsal bölgelerdeki kalkınmışlık düzeyinin artırılabilirliğini söylemek olanaklıdır.

Çeltik tarımının dünya genelindeki üretim büyüklüğü 2008 yılı itibarıyla 685 milyon tona ulaşmıştır. 2007 yılında dünyada çeltik ve pirinç ihracatı yapan ülkelerin bu ticaretten sağladıkları kazanç 11.188 milyon Amerikan Doları bir büyüklüğe ulaşmıştır. Bu veriler çeltik tarımının dünya için ifade ettiği anlamı daha net bir şekilde ortaya koymaktadır.

Türkiye'de çeltik üretiminin büyüklüğü 2009 yılı itibarıyla 750 bin tona ulaşmıştır. Bu üretimle birlikte ortaya çıkan ekonomik büyüklük ise 113 milyon 875 bin Amerikan Dolarıdır. Türkiye'de ihtiyaç duyulan çeltiğin çok önemli bir kısmı ithal edilmektedir. 2007 yılında yapılan çeltik ithalatı 112 milyon 751 bin Amerikan Dolarıdır. Yapılan ihracat ise 1 milyon 124 bin Amerikan Doları olarak gerçekleşmiştir.

Bölgesel olarak bakıldığında, Türkiye'de çeltik üretiminin en yoğun yapıldığı yer Marmara Bölgesidir. Bu bölgede en fazla

üretimin yapıldığı il Edirne olup ardından Balıkesir gelmektedir. Dolayısıyla Balıkesir'in de içinde bulunduğu Bursa ve Çanakkale illerini de kapsayan Güney Marmara Bölgesinin çeltik tarımı açısından bölgeye olan katkılarının ortaya konulması ilgili yazın açısından önemlidir. Balıkesir, Bursa ve Çanakkale illerini kapsayan Güney Marmara Bölgesinde 20 adet fabrikada yaklaşık 1.600 işçi çalışmaktadır. Bunun yanında Çeltik Üretici Birlikleri ve Çeltik Komisyonları kayıtlarına göre yaklaşık 1.600 çiftçi çeltik tarımıyla uğraşmaktadır. 2009 yılında bu çiftçiler üretmiş oldukları 211.478 tonluk çeltik üretimi sonucu yaklaşık 300 milyon TL'lik bir ekonomik kazanç sağlamışlardır. Çeltik fabrikalarının ve çalışanların kazançları da dikkate alındığında çeltiğin Güney Marmara Bölgesi için önemi daha net anlaşılabilir.

Çeltik tarımının Türkiye ekonomisine katkılarını aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür:

Çeltik tarımının yapıldığı bölgelerdeki aile yapısının bu tarım çeşidine uygun olması (genellikle geniş aile yapısı olmayıp aileler çekirdek aile şeklindedir, çocuk sayısı azdır ve ailede işgücüne katılabilecek insan sayısı azdır) çeltik tarımı açısından bu bölgelere önemli avantajlar sağlamaktadır. Bunun yanında çeltik tarımının sanayileşmeyi de etkilediği ve üreticilerin pazarlama sorunlarının da ortadan kalktığı gözlenmektedir. Sanayileşmeyle birlikte aynı zamanda istihdam olanakları artmakta ve bireylerin sosyo-ekonomik durumlarında iyileşmeler meydana gelmektedir. Çeltik tarımı yapılan bölgelerde özellikle de Güney Marmara Bölgesindeki Gönen'de bilinirliği artıran ve ilçenin ismiyle birlikte anılan "Gönen Baldosu" ilçe tanıtımının artmasına önemli katkılar sağlamaktadır.

Çeltik tarımının; bataklık alanlarda yapılabilmesi, makineleşmeye uygun olması, pazarlama sorunlarının bulunmaması, önemli

bir istihdam sağlaması, işlenmiş ürünlerin üretiminin Türkiye içinde yapılabilir olması ve bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılabilmesine katkı sağlaması açısından önemi büyüktür. Fakat Türkiye'nin ihtiyacını karşılayabilecek miktarda çeltik üretimi yapılamamaktadır. Dışa bağımlılığın azaltılması ve milli kaynakların daha verimli kullanılabilmesi açısından çeltik üretiminin artırılmasına ihtiyaç bulunmaktadır.

Kaynaklar

- Anonim, 2010a. FAO İstatistikleri. <http://www.fao.org>, (12.06.2010).
- Anonim, 2010b. Türkiye İstatistikleri Kurumu, . <http://www.tuik.gov.tr> (27.08.2010).
- Anonim, 2010c. Balıkesir Tarım İl Müdürlüğü Çalışma Raporu Kayıtları, Balıkesir.
- Anonim, 2010d. Çanakkale Tarım İl Müdürlüğü Çalışma Raporu Kayıtları, Çanakkale.
- Anonim, 2010e. Bursa Tarım İl Müdürlüğü Çalışma Raporu Kayıtları, Bursa.
- Dönmez, D.,2007. Pirinç, TEAE/Bakış. Sayı: 9, Nüsha:4, ISSN 1303-8346 (<http://www.aeri.org.tr>)
- Gaytancıoğlu, O., 2009. Türkiye'de Pirinçte Uygulanan Politikalar ve Trakya'da Çeltik Üretimini Artırmanın Gerekliliği. <http://nku.tr/ceitik/Tekirdag-24%20Eylul%202009-okan1.ppt>, (04.05.2010).
- Gençtan, T., Öktem, A., Sürek, H., Gevrek, M., ve Balkan, A., 2010. "Sıcak İklim Tahılları Üretimine Artırılması Olanakları", Türkiye Ziraat Mühendisliği 7. Teknik Kongresi, 1-22, Ankara.
- Gümüş, H., 2007. Türkiye'deki Pirinç Piyasasının İşleyişi ve Sorunları Üzerine Bir Araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tez No: 179512, Namık Kemal Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Tekirdağ.
- Karbuç, F., Öztürk, İ., Savaş, Deniz Okan., 2009. Türkiye'de Üretilen Tarım Ürünleri ve Ekonomideki Yeri. İstanbul Ticaret Odası, 1-144, <http://www.ito.org.tr/Dokuman/Sektor/1-99.pdf>, (08.07.2010).
- Kün, E., Çiftçi, C.Y., Birsin, M., Ülger, A.C., Karahan, Zencirci, N., Öktem, A., Güler, M., Yılmaz, N., Atak, M., 2005. Tahıl ve Yemlik Dane Baklagiller Üretimi, Türkiye Ziraat Mühendisliği 6.Teknik Kongresi, 367 – 408.
- Özşahin, E., 2008. Gönen Ovasında Pirinç Tarımı, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 18, 2, 49-70